

บทที่ 6

บทสรุป

จากการที่กรมหลวงวงษาธิราชสนิททรงเป็นเจ้าของรุ่นแรก หนึ่งในจำนวนสามพระองค์ที่มีความสนพระทัยในการศึกษาวิชาการสมัยใหม่กับบรรดามิชชันนารีโปรเตสแตนต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษาวิชาการแพทย์แผนตะวันตก ซึ่งนับว่าทรงประสบผลสำเร็จจนได้รับการประกาศพระเกียรติคุณจากต่างประเทศมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ต่อมาในช่วงเวลาที่สถานการณ์บ้านเมืองกำลังตกอยู่ในภาวะการขยายตัวของจักรวรรดินิยมตะวันตก ท่ามกลางสถานการณ์ดังกล่าวเป็นโอกาสเอื้ออำนวยให้กรมหลวงวงษาธิราชสนิททรงก้าวขึ้นสู่บทบาทในตำแหน่งหน้าที่ราชการสำคัญต่างๆ ในฐานะที่ทรงเป็นเจ้าของเพียงไม่กี่พระองค์ที่มีคุณสมบัติในการเรียนรู้วิชาการแบบตะวันตก ประกอบกับพระอุปนิสัยส่วนพระองค์ที่ทรงสามารถเข้าได้ด้วยดีกับกลุ่มชนชั้นผู้ปกครองและบรรดาชาวตะวันตก จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้พระองค์ทรงได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจที่สำคัญหลายตำแหน่ง นับตั้งแต่การดำรงตำแหน่งแม่ทัพหลวงในสงครามเชียงตุง ประธานคณะกรรมการการเจรจาสันติสัญญากับต่างประเทศ กำกับราชการกรมมหาดไทย ว่ากรมพระคลังสินค้า และเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินทั่วไปอีกด้วย

หากจะประเมินบทบาทและความสำคัญของพระองค์ในฐานะผู้มีส่วนร่วมในการบริหารราชการแผ่นดินแล้ว อาจพิจารณาได้จากการปฏิบัติพระกรณียกิจในด้านต่างๆ ของพระองค์ ปรากฏว่าพระกรณียกิจที่พระองค์ทรงประสบผลสำเร็จจนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปได้แก่การปฏิบัติภารกิจหน้าที่ในด้านการแพทย์ การดำรงฐานะประธานคณะกรรมการฝ่ายไทยในการเจรจาสันติสัญญากับต่างประเทศ และการดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาราชการแผ่นดินทั่วไป มีข้อน่าสังเกตว่าบทบาททั้งสามด้านนี้พระองค์ทรงได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยให้ทรงปฏิบัติหน้าที่อย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ซึ่งอาจวิเคราะห์ได้ว่า นอกจากพระองค์จะทรงพระปรีชาสามารถในการสนองเบื้องพระยุคลบาทตามพระราชประสงค์ในเรื่องต่างๆ แล้ว ยังทรงเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากชาวตะวันตกโดยทั่วไปอีกด้วย

ในขณะที่เดียวกันพระกรณียกิจบางด้านของพระองค์ก็ได้ทรงประสบผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ พระทัยนึก ดังเช่น การดำรงตำแหน่งแม่ทัพหลวงในสงครามเชียงตุง การกำกับราชการในกรมมหาดไทย ตลอดจนการว่ากรมพระคลังสินค้า ด้วยเหตุที่พระองค์ได้ทรงมีความถนัดในด้านการปกครองหรือบริหารราชการโดยตรงมาก่อน จึงนับว่าเป็นปัญหาใหม่ที่พระองค์ไม่สามารถที่จะจัดการแก้ไขให้บรรลุถึงความสำเร็จได้ ถึงแม้ว่าจะทรงพยายามอย่างเต็มกำลังแล้วก็ตาม

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระองค์จะทรงประสบปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ในบางด้าน แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังทรงมอบความไว้วางพระราชหฤทัยแก่พระองค์ให้ทรงทำหน้าที่เป็นกลไกในการบริหารราชการแผ่นดินตลอดมา ด้วยทรงตระหนักในพระอุปนิสัยของกรมหลวงวงษาธิราชสนิทที่ว่า ทรงเป็นผู้ที่อุปถัมภ์ด้วยความซื่อสัตย์และยึดมั่นในความจงรักภักดีต่อพระองค์เป็นที่สุดพระองค์หนึ่ง ดังนั้นแม้ว่าพระองค์จะทรงมีเงื่อนไขข้อจำกัดส่วนพระองค์อยู่บ้าง แต่ก็สามารถที่จะปฏิบัติราชการสนองเบื้องพระยุคลบาทในฐานะ "ผู้ประสานประโยชน์" ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการทำหน้าที่เป็นเสมือนผู้เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและกลุ่มขุนนางตระกูลขุนนาคร ซึ่งนับได้ว่าในสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นกรมหลวงวงษาธิราชสนิททรงเป็นเจ้านายพระองค์หนึ่งที่สามารถเข้าได้ด้วยดีกับกลุ่มขุนนางตระกูลขุนนาครได้เป็นอย่างดี

ด้วยเหตุที่กรมหลวงวงษาธิราชสนิททรงมีความสัมพันธ์อันดีกับบุคคลสำคัญในกลุ่มชนชั้นผู้ปกครองดังกล่าว ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดนโยบายของประเทศ ยังผลให้พระองค์ทรงมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการแผ่นดินด้วยพระองค์หนึ่ง ทั้งนี้เพราะทรงมีคุณสมบัติที่เหมาะสมกับสถานการณ์ในเวลานั้นอันเนื่องมาจากการที่พระองค์ทรงเป็นเจ้านายที่โปรดการคบหาสมาคมกับบรรดาชาวตะวันตก เพื่อแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์และตรงกับความสัมพันธ์ส่วนพระองค์ ดังเช่นการที่ทรงเลือกศึกษาในวิชาการแพทย์แผนตะวันตกดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นคุณสมบัติในข้อนี้จึงเป็นส่วนสนับสนุนให้พระองค์ซึ่งเดิมทรงดำรงตำแหน่งเป็นเพียงแพทย์หลวง ได้มีโอกาสก้าวขึ้นสู่การมีบทบาทสำคัญในการประกอบพระกรณียกิจต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการค้าต่างประเทศมาโดยตลอดรัชกาล

กล่าวโดยสรุป จากการปฏิบัติภารกิจหน้าที่ในด้านต่างๆ ของกรมหลวงวงษาธิราชสนิท นอกจากจะสะท้อนถึงบทบาทและความสำคัญของพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็นเจ้านายที่มีส่วนร่วมในการบริหารราชการแผ่นดินแล้ว ยังชี้ให้เห็นถึงวิธีการดำเนินความสัมพันธ์ของพระองค์กับกลุ่มบุคคลต่างๆ ในสังคมอีกด้วย นับว่าพระองค์ทรงเป็นบุคคลสำคัญผู้หนึ่งที่ทรงทำคุณประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองในช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อของประวัติศาสตร์ไทย